

**Sosyal Bilimlerde Etik Sorunlar, (Ed. Musa Öztürk), Ankara
Nobel Yayınevi, 2019, 184 sayfa.**

711

Etik, felsefenin bir alt dalı olarak ahlâki açıdan iyi ve kötünün ne olduğuna ilişkin bir referans ya da kaynak bulmaya ve ahlâkiliğin boyutlarını bu çerçevede belirlemeye yönelik bir akıl yürütme çabası olarak tanımlanabilir. Bilim ise nesnesi kıldığı olgular üzerinde, bilgi ve idrak ile denetleyici bir irade ortaya çıkarma amacındadır. İnsanoğlunun varoluşsal bir çaba olarak yöneldiği bilme, anlama, denetleme ve değiştirme isteği nesnesi kıldığı olguların yine faydasına olacak bir biçimde iyi kötü ayırımını yapmak durumundadır. Zira etik kaygılar olmaksızın gerçekleştirilen bilimsel uğraşlar, doğanın ya da insanların “kötülüğüne” olacak neticeler doğurabilir. Bu açıdan bilimsel bir yönelimin en başından neticelendiği ve insanlığa mal olduğu âna kadar belirli etik çerçeveler içerisinde kalmak, insanın varoluşsal çabasına, idrak ve irade sahibi bir varlık oluşuna duyulan saygının bir göstergesi olarak kabul edilmelidir.

Son yıllarda bilimsel etik meselesi Türkiye’de de akademinin gündemini yoğun bir şekilde meşgul etmeye başlamıştır. Özellikle birçok yazarın ve akademisyenin dikkat çektiği bir sorun olarak etik ihlallerdeki artış bunda etkili olsa da bu tartışmaların aynı zamanda etik farkındalığın artması neticesinde gündeme geldiğini düşünmek daha umut vadeden bir yaklaşım olacaktır. Editörlüğünü Doç. Dr. Musa Öztürk’ün yaptığı *Sosyal Bilimlerde Etik Sorunlar* adlı çalışma, çeşitli akademisyenlerin konunun güncel boyutlarına ilişkin ayrıntılı analiz ve değerlendirmelerini içeren, etik ihlalleri enine boyuna inceleyen bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Son dönemde akademinin sıcak tartışma konularından birisini sarıh ve araştırmacılara yol gösterici bir nitelikte ele alması bakımından çalışma, alandaki yazın eksikliğine önemli bir katkı sağlayabilir.

Çalışmanın içeriğinden bahsedecek olursak, kitap dokuz bölümden oluşmakta ve kapsamına aldığı konuların çeşitliliği bakımından zengin

sayılabilecek bir muhteva sunmaktadır. Doç. Dr. Vehbi Bayhan'ın kaleme aldığı ilk bölümde bilim, bilimsel araştırma ve bilim etiğine genel hatlarıyla bir giriş yapılmakta ve özellikle bilimsel araştırma sürecine ilişkin temel sağlayacak metodolojik bir ön bilgi ortaya konmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde genel hatlarıyla da olsa metodolojik süreçlere ilişkin bilgi verilmesinin ardından, bilimsel etik olgusunun metodolojik açıdan doğru bir yol izlenmesiyle söz konusu edilebileceğine ya da bilimsel etiğe uygunluğun doğru bir metodolojiyle mümkün olduğuna yönelik kabul olduğunu düşünmek mümkündür. Bu açıdan Bayhan'ın kaleme aldığı bölüm, okuyucunun çalışmaya nitelikli bir şekilde giriş yapmasını sağlayacak biçimde sunulmaktadır.

İkinci bölümde Doç. Dr. Zafer Çelik, Türkiye'de bilimsel etik konusundaki mevzuatın genel olarak yayın etiğine vurgu yaptığını fakat araştırma sürecinde takip edilmesi gereken etik ilkelere yeterince yer ayırmadığını belirterek "araştırma etiği"ni gündeme getirmektedir. Çelik, öncelikle konunun tarihçesine ilişkin bilgi vermekte, daha sonra araştırma süreçlerinde günümüzdeki en güncel etik meselelerle ilgili kapsamlı bir tartışma ortaya koymaktadır. Çelik'in de ifade ettiği üzere araştırma etiği konusunda en fazla öne çıkan iki kavram olarak "bilgilendirilmiş onay" ile "gizlilik ve anonimlik" başlıkları, alt başlıklar halinde detaylı bir şekilde incelenmektedir. Özellikle internet üzerinden "bilgilendirilmiş onay"a müracaat etmeksizin veri toplayan birçok araştırma şirketi ile diğer çeşitli dijital platformların bu tür girişimlerini gündeme getirmesi bakımından önemli bir tartışma konusunu ele almaktadır. Ayrıca, internet kullanıcılarının ürettiği içerikler üzerinden yapılan araştırmalardaki "mahrem ve kamusal" arasındaki ayrımın muğlak hâle geldiği bir dönemde meseleyi etik ihlaller bağlamında tartışıyor olması, araştırmacılara günümüz koşullarında göz önünde bulundurmaları gereken önemli bir konuyu hatırlatmış olmaktadır.

Üçüncü bölümde Prof. Dr. İbrahim Özcoşar arşiv araştırmalarında etik konusunu işlemektedir. Özcoşar, arşiv araştırması yapan araştırmacıların inceledikleri belgelerin dilinin ve ilgili oldukları konuyla alakalı terminolojinin, belgelerin ortaya çıktığı tarihsel bağlamla birlikte değerlendirmesinin güçlüklerinden bahsederek önemli bir hatırlatma yapmakta ve bu aşamada karşılaşılabilecek muhtemel etik ihlalleri okuyucuya örnekler üzerinden sunmaktadır. Belge seçiminde taraflılık, belge diline vakıf olmama, ideolojik eğilimlerle belgelerin çarpıtılması gibi bazı öne çıkan sorunları örneklendirmekte ve son olarak ülkemizdeki belli başlı arşivlerle ilgili detaylı bilgiler vermektedir.

Dr. Sümeyye Akça'nın yazdığı dördüncü bölümde güncel bir konu olarak internet araştırmaları mevzubahis edilmekte ve internet araştırmalarında öne çıkan etik sorunlar ayrıntılı bir şekilde okuyucuya sunulmaktadır. Bölüm içerisinde yer alan gizli-kamusal bilgi, kişisel verilerin gizliliği, nesnellik problemi, izleme ve gözetleme, demokrasi ve sansür gibi alt başlıklarda araştırmacı ve okuyucu açısından sanal ortamlar üzerinde gerçekleştirilen araştırmalardaki önemli etik sorunların neler olabileceği ortaya konmaktadır. Çalışmanın en fazla ilgi çeken

bölümlerinden birisi olarak bu bölüm; internet üzerinden yapılan bazı araştırmalarda ve veri toplayan çeşitli arama motorları, sosyal paylaşım siteleri ve benzeri gibi platformlarda son dönemde gündeme gelen çeşitli ihlaller konusunda hatırlatmalar yaparak güncel bir meseleyi etik boyutuyla tartışmaya açmaktadır. Özellikle giderek yaygınlaşan sosyal medya kullanımı sonrasında bu platformlar üzerinde yapılan araştırmalarda süreklilik arz eden bazı etik sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Araştırmaya konu birçok verinin siyasi, ticari ya da istihbarat ve güvenlik amaçlı manipölasyonu, bilimsel araştırmalar konusunda önemli sınırlılıkları ve etik ihlal sayılabilecek bir takım zaafaları beraberinde getirmektedir. Akça'nın bahse konu ve benzeri meseleleri açık bir şekilde tartışmaya açtığını söylemek mümkündür.

Beşinci bölümde Doç. Dr. Nesim Doru akademik okuryazarlık konusunu ele almaktadır. Bölüm kapsamında Doru, "akademik dilin temel bileşenleri"nden çalışmalardaki üslup, uyum ve tutarlılık gibi bir takım temel hususları örnekler üzerinden anlatmaktadır. Bölüm içerisinde bir çalışmanın usulüne uygun şekilde yayın haline getirilmesi noktasında akademik okuryazarlığın önemi vurgulanmakta ve bu konu bilimsel etik bağlamında tartışılmaktadır.

Kitabın editörlüğünü de yapan Doç. Dr. Musa Öztürk'ün kaleme aldığı altıncı bölümde bilimsel çalışmalarda etik dışı sayılan davranış türleri on iki ayrı kategoride ayrıntılı bir şekilde tartışılmaktadır. Bölüm, araştırmacılara yaptıkları çalışmaların etik bir ihlal olarak değerlendirilebileceği bazı sorunlu eğilimleri açık bir şekilde ortaya koymasını bakımından bir kılavuz mahiyetinde değerlendirilebilir. Konunun örnekler üzerinden anlatımı, etik ihlal olarak sayılan temel kategorilerin okuyucu adına sarahate kavuşması bakımından oldukça açıklayıcı görünmektedir.

Yedinci bölümde Doç. Dr. Mehmet Alıcı, "Yayın Etiği ve Temel İlkeleri" başlığı altında sosyal bilimlerde yayın süreçlerini kapsamlı bir şekilde ele alarak, hem yayın sürecindeki bir takım temel aşamalar konusunda okuyucuyu bilgilendirmekte hem bu aşamaların da etikten bağımsız olmadığını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu bakımdan bölüm; hakem, danışma kurulu, vs. gibi başlıklar altında yayına hazırlık yapan araştırmacılara yol gösterici bir niteliktedir.

"Fikri Mülkiyet Hakları ve Korsan Yayıncılık" başlıklı sekizinci bölümde Murat Köse ve Melahat Boran yalnızca söz konusu olguların ne olduğuna ilişkin değil, bunların geçmişten günümüze yasal ve pratik sahadaki algılanma, hukukileştirilme ve bu kapsamda suç teşkil eden sorunlarla mücadele yöntemlerini de ortaya koymaktadır. Bölüm kapsamında, özellikle korsan yayıncılığa ilişkin yapısal ve yasal eksikliklerin altı çizilerek korsancılıkla mücadele etme noktasında yol gösterici bir öneriler manzumesi sunulmaktadır. Yayın faaliyetleri konusunda bir etik ihlal olmanın da ötesinde yasal olarak suç teşkil eden bir husus, yalnızca cezalandırma yöntemiyle değil; hukuki ve etik ilkelere riayet edenlerin ya da bunlarla mücadele eden bireylerin ödüllendirilmesiyle de

olumlu neticeler sunabilir. Köse ve Boran bölüm içerisinde bu hususun da altını çizerek önemli bir sorunu farklı bir yaklaşımla ele almaktadır.

Son bölümde yayın etiği ile ilgili yasal mevzuat ve yaptırımlar konusunu işleyen Ayşe Zişan Furat, konuyu detaylarıyla ortaya koymakta ve araştırmacıların söz konusu alandaki etik ihlaller nedeniyle karşılaşabilecekleri yaptırımları incelemektedir. Bunun yanı sıra Furat'ın bilim söz konusu olduğunda yasal yaptırımların ötesinde, etik bir farkındalığın yerleşik ve özümsemiş olmasına ilişkin önerisi, bilimsel araştırmalarda yaşanan etik ihlallerin ortadan kalkması ya da oldukça azaltılabilmesi noktasında önemli bir öneri olarak görülebilir.

Bilimsel etik hususuna verilen önemin akademide ve ilgili kurumsal yapılar içerisinde daha fazla ve hassasiyetle üzerinde durulması gerekmektedir. Türkiye'de bilimsel etik konusunun, belirli bir süreden beri yoğun biçimde gündeme geldiği düşünülürken, *Sosyal Bilimlerde Etik Sorunlar* kitabının gündeme getirdiği hususların önemi daha iyi anlaşılacaktır. Eser Türkiye akademiasında sıklıkla ihmal edilen bir konuyu kapsamlı bir şekilde ele almakta ve literatürde mevcut eksikliği tamamlamak adına önemli bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmada, bilimsel etik konusunda tartışmaya açılan diğer konuların yanı sıra, internet ve sanal ortamlardan edinilen veriler üzerinden yapılan araştırmalarda karşılaşılması muhtemel etik sorunlar konusunun da ele alınmış olması, akademik açıdan değerli bir yaklaşım olarak görülebilir. Bu yönüyle çalışmanın, konuyu kapsamlı bir şekilde ele almasının yanı sıra Türkiye'de bilimsel etik tartışmalarına güncelliğini koruyacak bir içerikle katkı sağlama potansiyeli taşıdığını söylemek mümkündür. İletişim araçlarındaki teknik yenilikler sonrasında ortaya çıkan ve tüm toplumsal alanı derinden etkileyen bir takım unsurların etik bağlamında sosyal araştırma süreçlerinde ne tür risk ve imkânlar taşıdığını anlamak bakımından çalışma, güncel bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır.

Abdülbaki Dede,
abdulbakidede@hotmail.com, ORCID
No: <https://orcid.org/0000-0001-6693-6598>.